

Головська Ірина

*асистент кафедри іноземних мов
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського*

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СУБ'ЄКТНУ ПОЗИЦІЮ УЧНІВ, У ПРАКТИЦІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються особливості авторитарного та особистісного підходів у практиці морального виховання, обґрунтовується актуальність використання методів, що забезпечують суб'єктну позицію учнів у виховному процесі у початковій школі.

Ключові слова: *моральне виховання, авторитарний підхід, особистісний підхід, суб'єктна позиція, методи організованої взаємодії дітей із середовищем, методи організації виховної діяльності, методи емоційно-когнітивного усвідомлення власної діяльності.*

Стаття посвячена аналізу особенностей авторитарного и личностного подходов в практике нравственного воспитания, обосновывается актуальность использования комплекса методов, который обеспечивает позицию воспитанника как субъекта процесса воспитания, в начальной школе.

Ключевые слова: *нравственное воспитание, авторитарный подход, личностный подход, субъектная позиция, методы организованного взаимодействия детей со средой, методы организации воспитывающей деятельности, методы эмоционально-когнитивного осмысления собственной деятельности.*

The article deals with the problem of junior pupils' moral development and the role of the methods which guarantee the subject position of the pupils in that process.

Key words: *moral development, authoritarian approach, personal approach, subject position, methods of pupils' organized cooperation with the milieu, methods*

of organizing educative activities, methods of emotional and cognitive understanding of one's activity.

Гуманізація навчально-виховного процесу є одним із пріоритетних завдань сучасної школи. Все більшої актуальності набувають питання виховання активної, вільної, самостійної, відповідальної особистості, яка прагне самореалізації, здатна до саморозвитку та свідомого прийняття рішення у ситуації морального вибору. У цьому сенсі виникає потреба пошуку ефективних підходів та методів, які б могли забезпечити вирішення поставлених завдань.

Мета даної статті – розкрити значення використання методів, що забезпечують суб'єктну позицію учнів, у моральному вихованні молодших школярів.

У сучасній педагогічній науці існує два підходи щодо організації виховного процесу: авторитарний (об'єктний) та особистісний (суб'єктний).

На думку прихильників першого підходу, дитина є об'єктом педагогічного процесу, а спрямовуючою силою формування та розвитку її особистості є зовнішній вплив. У відповідності з цим, зміст виховання полягає у цілеспрямованому впливі на свідомість та поведінку дитини, безпосередньому керівництві процесом формування її особистості. У такій ситуації активність самої особи є незначною, усі її дії контролюються, а отже, і особисту відповідальність за них вона не відчуває.

І.П. Подласий зазначає, що для того, щоб виховати вільну особистість, здатну самостійно приймати рішення і відповідати за їх наслідки, необхідно у виховній практиці застосовувати інший підхід. Він наголошує на необхідності виховувати уміння думати раніше, ніж діяти; діяти без зовнішнього примусу; поважати вибір та рішення інших, рахуватись з їх позицією, поглядами та оцінками. Учений звертає увагу на те, що усім цим вимогам відповідає гуманістичне особистісно-орієнтоване виховання [4, 330–332].

У педагогіці під особистісно-орієнтованим підходом у вихованні розуміють послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії [3, 46].

На необхідності застосування суб'єктного підходу у вихованні наголошує і О.В. Сухомлинська. Вона зазначає: «Зростаючи в сім'ї, дитина

долучається до того типу духовності, який культивується в родині і притаманний її батькам. Згодом у закладах освіти різного рівня, особливо середніх, дитячий світогляд формується в цілому на засадах наукової раціональності через зміст освіти та загальнолюдських цінностях через виховний процес. У дозвілєвому просторі, у позашкільній діяльності особистість перебуває в системі різноманітних впливів, що передбачає формування різноспрямованих настроїв, уподобань, цінностей, які домінують у цих середовищах. Якщо ми від сім'ї, матері та батька через школу до молодіжних організацій, кожен у своєму полі діяльності будемо цілеспрямовано вибудовувати, культивувати духовні параметри, норми й цінності розвитку дитини, у неї сформується на основі впливів, взаємовпливів, заперечень і сприйняття та духовність, той її варіант, який найбільше відповідатиме її внутрішній сутності. Зростаюча особистість сама, на основі вільного вибору, прислухаючись до внутрішнього «Я», має обрати свій власний тип духовності» [5, 6].

Таким чином, прихильники суб'єктного підходу проголошують особистість дитини головною цінністю педагогічного процесу. Вони наголошують на визнанні її права на самовизначення, налагодженні суб'єкт-суб'єктних відносин між педагогами та вихованцями в освітньо-виховному процесі.

Однак можливість зайняти активну позицію у власному моральному розвитку передбачає сформованість у дитини певних ознак. Для молодшого шкільного віку характерною є поява таких особистісних новоутворень як довільність психічних процесів, внутрішній план дій, рефлексія. Інтелектуалізація життя дитини сприяє тому, що при оцінюванні тих чи інших життєвих явищ вона керується не тільки почуттями, а й розумом. У цей період дитина прагне виявити себе, вичленити своє «Я», протиставити себе іншим. Наявність усіх цих ознак дає їй можливість стати суб'єктом власного морального становлення.

Н.М. Боритко зазначає, що ця суб'єктність полягає у саморозвитку, самоствердженні, які в процесі виховання виявляють себе у формі самопізнання, усвідомлення людиною своїх особливостей, можливостей, достоїнств та недоліків, у формуванні самооцінки. Він підкреслює, що важливо навчити дитину дивитись на себе як на «іншого», виділяти себе з життєвої ситуації і усвідомлювати її. Вміння керувати своєю власною поведінкою виявляє рівень педагогічної рефлексії дитини, ступінь оволодіння собою ззовні, що є властивим для суб'єкта діяльності. Науковець звертає увагу на поліфункціональність терміну «педагогічна рефлексія», у розумінні

сутності якого він виділяє три аспекти: «погляд назад», самопізнання суб'єктом свого внутрішнього світу та розмірковування індивіда стосовно соціальної дійсності [2, 14–15].

Таким чином, ставлення до учня як до суб'єкта власного морального розвитку вимагає від батьків та педагогів ціннісного ставлення до особистості дитини, врахування її унікальності, розуміння того, що кожна дитина має власне «Я», свій неповторний внутрішній світ, що вона потребує визнання, підтримки і співчуття, що для неї є важливим визнання її права на власний моральний вибір і на помилку.

Організація виховного процесу у відповідності з особистісним підходом вимагає від вихователів творчого пошуку таких форм взаємодії з дітьми, які б сприяли формуванню їхньої активної життєвої позиції, відповідали віковим особливостям та можливостям, сприяли розвитку кожної дитячої особистості. За таких умов увага педагогів повинна бути зосереджена на оволодінні учнями навичками самостійно здобувати, засвоювати та використовувати знання; на формуванні у них уміння планувати, контролювати, коригувати свою діяльність, вміти оцінювати її результати; на розвитку суб'єктних якостей особистості, таких як самостійність, внутрішня свобода, самодисципліна, самоконтроль, здатність до рефлексії.

Реалізація особистісно-орієнтованого підходу передбачає також розробку такого змісту виховання, який включав би не тільки оволодіння молодшими школярами моральними знаннями, нормами та правилами, але й такими вміннями та навичками, що допоможуть їм усвідомити мотиви поведінки власної та інших людей, оцінити моральні ситуації, спланувати свою діяльність у відповідності до моральних цінностей.

На нашу думку, методи виховної взаємодії учнів, батьків та педагогів повинні бути спрямовані на формування таких складових моральної вихованості молодших школярів, як моральна свідомість, моральні почуття, моральна поведінка у поєднанні із здійсненням допомоги учням у формуванні самооцінки, у пізнанні ними своїх власних достоїнств та недоліків; на пробудження у них бажання вдосконалюватись і стати кращими; на організацію такого життя і діяльності дітей, які б сприяли збагаченню їх морального досвіду та формуванню позитивних рис характеру і моральних якостей. З такою метою доречним буде використання у виховному процесі груп методів, запропонованих Д.А. Белухінін: методів організованої взаємодії дітей із середовищем, методів організації виховної діяльності, методів емоційно-когнітивного усвідомлення власної діяльності [1, 284–287].

Застосування групи методів організованої взаємодії дітей із середовищем дасть змогу кожному учневі усвідомити сутність, зміст, характер та способи його взаємодії із соціумом. До цієї групи належать такі методи: бесіди, дискусії, обговорення життєвих ситуацій, літературних творів та кінофільмів, колективні творчі справи, інсценізація тощо [1, 285].

Група методів організації виховної діяльності надає можливість дитині виявити старанність, взяти активну участь у справах, що будуть сприяти розвиткові у неї певних моральних якостей. Обов'язковою вимогою до застосування таких методів є те, що сама діяльність і її результат повинні викликати в учнів позитивні емоції. Серед таких методів можна виділити моделювання педагогічних ситуацій, використання ігрових методик, участь у благодійній діяльності тощо [1, 285].

Використання методів емоційно-когнітивного усвідомлення власної діяльності забезпечує оцінювання діяльності дитини не тільки педагогами та авторитетними дорослими, але й нею самою. Найбільш ефективним способом об'єктивної оцінки того, що відбувається, є рефлексія – процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів. Навчання дітей рефлексії сприятиме прояву їх індивідуального сприйняття та розуміння світу і свого місця у ньому. Тренінги, тести, застосування прийомів самохарактеристики, самоконтролю, завдань колізійного характеру допоможуть дітям краще пізнати самих себе, усвідомити сильні і слабкі сторони своєї особистості, що стане основою для розробки програми саморозвитку та самовиховання. [1, 285].

Таким чином, актуальність використання у процесі морального виховання молодших школярів методів, що забезпечують суб'єктну позицію учнів у виховному процесі, зумовлена тим, що ці методи сприяють активізації виховної ініціативи у дітей, забезпечують вільний вибір моделі поведінки у ситуації морального вибору, а також допомагають педагогам краще зрозуміти внутрішній світ своїх вихованців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белухин Д.А. Личностно ориентированная педагогика / Д.А. Белухин. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. – 448 с.
2. Борытко Н.М. Педагогическая ситуация в структуре воспитательного процесса / Под. ред. Н.К. Сергеева, Н.М. Борытко // Педагогические проблемы становления субъектности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования : Сб. науч. и метод. тр. – Вып. 3. –

- Волгоград, 2001. – С. 14–21.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
  4. Подласый И.П. Педагогика начальной школы / И.П. Подласый. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2008. – 463 с.
  5. Сухомлинська О.В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки та практики / Ольга Василівна Сухомлинська // Шлях освіти. – 2006. – № 1. – С. 2–8.